

Бранко Брновић

ТРИ ЗМАЈЕВА ПИСМА СТЕВУ ЧУТУРИЛУ

У архивском одјељењу Централне народне библиотеке на Цетињу чувају се три Змајева писма Стеву Чутурилу, која, колико је мени познато, нијесу објављена. Једно је упућено из Беча 1/13. септембра 1882, а слједећа два из Загреба 1900. године (19. јануара и 3/16. августа).

Писмо из Беча Змај је писао Чутурилу у вријеме када је дјечји лист „Невен“ био у успону и размаху, када је себи утирао пут и признања тада најбољег, можда и касније, дјечјег листа на српскохрватском језику. Његовом покретачу и издавачу — Јовану Јовановићу Змају, „Невен“ је био и остао велика љубав, стална брига, извор немира и материјалних недаћа, али и голема утјеха и мелем рањеном срцу пјесника и патника који је своје патње претакао у стихове живог ритма и безграничне љубави према дјечи. Змај је успијевао као нико прије, а мало ко и послје њега, да пронађе најједноставнији и најкраћи пут до дјечје душе и свијета њихове маште, да ненаметљиво утиче на њихове емоције, да их поучи, да погоди укус и потребе младих читалаца, да пронађе праву ријеч или израз и развије код њих племенита осјећања. Неисцрпна љубав према дјечи и „Невену“, који им је био намијењен, рађала је „нове силе“, енергију и кријепила пјесника, суптилне душе и крхког здравља, да стигне сам толико послова које једва да би могао тако успјешно обавити читави тим посленика. Највише је сам писао, тражио сараднике, одабирао и редиговао текстове, обављао административне и сијасет других послова за лист.

У потрази за сарадницима, узорним примјерима и текстовима који су, мјерени његовим критеријумима, задовољавали услове да се нађу на страницама „Невена“, Змај се поменутиим писмом из Беча обратио Стеву Чутурилу, главном школском надзорнику у Књажевини Црној Гори и престолонаследниковом учитељу матерњег језика на двору, да му пошаље податке за портрет престо-

лонаследника Данила, који жели уз фотографију да објави у „Невену“. Змај у писму тражи цјеловиту и квалификовану оцјену са правог извора и од човјека који је имао „прилике пратити и посматрати сваку фазу у развоју душе, ума и срца, младог кнежевића“ и текст подешен „према публици којој је „Невен“ намењен“.

О Змајевој љубави и симпатијама према Црној Гори и Црногорцима, о његовим везама са Петровићима и црногорским књазом писано је прилично и доста неуједначено, посебно када су у питању односи са књазом Николом, у шта овом приликом нећу да улазим, али сам дужан да напоменем да је он на страницама „Невена“ више пута изразио уважавање, усхићење и дубоко поштовање куће Петровића и Црне Горе, што потврђује низом детаља и у овом писму. Змај већ зна пуно података и појединости, посједује и фотографију десетогодишњег престолонаследника Данила. Са сигурношћу се може рећи да су Змаја на ово писмо Чутурилу подстакле: љубав према Црној Гори и потребе дјечјег листа „Невен“. Да не бих препричавањем испустио неки значајан детаљ, ево цијелог писма:

„У Бечу 1/13. септ. 1882.

Велепоштовани господине!

Жеља ми је да у коме од идућих бројева „Невена“ донесем слику кнежевића Данила; слику имам а рад сам уз то донети и текст, у коме према публици којој је „Невен“ намењен, [бих] изнео млађан живот кнежевићег и црте које га карактеришу. Тога ради обратио сам се на г. др. Јовановића Батута. Али он ми до сада ништа не одговори.

Ово дана, кад је Господар био у Бечу имао сам част бити примљен код њега. У разговору напоменух и ту намеру своју, коју Вам горе рекох. Господар ме онда упути да се обратим Вама, који већ по положају своје имате прилике пратити и посматрати сваку фазу у развоју душе, ума и срца младог кнежевића.

Ја Вас даклемо лепо молим да ми прибележите и пошљете, макар само рапсодичке белешке о животу кнежевићевом, и све оно (ма то и ситнице биле) што њега карактерише, — ја би[x] то све и [у] један чланак сложио и српску децу — читаоце „Невена“ — тиме бих обрадовао.

Нема тога, ни најобичнијега детета, у коме педагог-посматралац не би открио нарочите особине, клице или пупољке његове развијајуће душе, — у толико више морали сте Ви наилазити тога код младог кнежевића, за кога сам чуо, како се већ сада даровитошћу, озбиљношћу, енергијом и другим лепим својствима одликује.

Не хоћу Вас трудити, молећи да Ви напишете цео чланак, већ да ми само дате материјала за њ. Ја би[х] се већ потрудио да то у свезу и целину саставим. За то ће ми добро доћи свака и најмања ситница, из живота, обичаја, наклоности младог кнежевића, макар ја сваки [у] ситницу и не употребио, — већ само да добијем јаснија појма о свима особинама његовим.

Надам се да ми ову молбу одбити нећете, — као што би[х] се радио, да Вам ову услугу, чиме год могу вратим.

Са срдачним поздравом и поштовањем

Др Ј. Јовановић“

Колико ми је познато, Чутурило није испунио ову Змајеву жељу, односно тражење, јер сам прегледао Змајеву објављену преписку, интересовао се у одсјску рукописа Библиотеке Матице српске у Новом Саду и нијесам дошао до потврдног податка. Прелистао сам годишта и бројеве „Невена“ и нашао низ написа и фотографија који се односи на Црну Гору и Црногорце, њихово схватање части, јунаштва, правде и слободе, али о престононаследнику Данилу нијесам нашао ништа.

Баш у вријеме када је могао добити Змајево писмо, Стево Чутурило се паковао да напусти Цетиње због интриге које су сплетене у вези са његовом женидбом. По свој прилици Чутурило је отишао са Цетиња око 10. октобра 1882. године, јер већ 13. октобра пише војводи Ђуру Церовићу, заступнику министра просвете и црквених дјела Књажевине Црне Горе: „Мене ова погибија није изненадила; ја сам је предосјећао, коме предосјећању дао сам израза и пред узвишенијем лицем Књаза Господара, кад сам ушљед једне сплетке рекао: „Господару, не одсудите ме — ако Бога знате — неупитана и несаслушана, јер ћу погинути на правду божију!“ И погодих, на жалост! — Но, што је прошло — не повратих...“¹ Природно је да се Чутурило, у приликама у којима се ненадно нашао, забавио о своме јаду и да му није било до писања текста какав је Змај од њега тражио. Могао је, с разлогом, бити и озлојеђен на све и свакога, али не и на свога васпитаника који је имао шансу, но стицајем наведених околности, није, изгледа, никад доспио на странице „Невена“.

И Змајева писма Стеву Чутурилу из Загреба 1900. године инспирисана су потребама „Невена“. Неуморни посленик и васпитач дјецe и омладине, послије осмогодишње паузе (1890—1898) у Загребу је поново покренуо „Невен“ који је овога пута имао релативно мали број претплатника (према неким подацима око четири стотине). Школе у Србији биле су претплаћене на свега десет примјерака, да би се, након препоруке и ургенције Мини-

¹ Ристо Драгићевић: *Прилог проучавању личности Стева Чутурила и Луко Зоре*, Годишњак Цетињске гимназије бр. 3, 1971, 81—87.

старства просвете, претплатило још двадесет школа. Колики је број претплатника на „Невен“ био у Србији 1900. године, податак нијесам нашао, али се на основу података из писма од 3/16. августа, гдје стоји да су у нишком округу за 1899/900. годину на „Невен“ биле претплаћене двадесет и четири школе, може претпоставити да је тај број повећан. Поред незавидног броја претплатника било је тешкоћа везаних за дистрибуирање листа, поштанске трошкове и др.

Змај у писмима из Загреба изражава захвалност Чутурилу који се свесрдно заложиио „да ‚Невен‘ ухвати мало више корена у Србији“ и моли да „останете и од сад пријатељ ‚Невену‘ — ако мислите да то заслужује“.

Будући да и у овим писмима има драгоцјених података о свакодневним тешкоћама са којима је Змај кубурио око уређивања, издавања, претплате, експедиције и материјалних тешкоћа листа, корисно их је објавити у цјелини.

„Загреб 19. јануара св. в. 1900
77/1

Драги госп. Сгево!

Пре свега хвала Вам на пријатељевању, да „Невен“ ухвати мало више корена у Србији, него што је до сада било. Баш ових дана хтедох Вам писати, да Вас умолим, да у тој вољи не маљакшете. А сад вам одговарам на Ваше писмо, које данас примих.

После мало премишљања одлучих се да усвојим Ваш предлог. Премишљати само морао зато, што је поштарина за Србију скупа, пак бих осетну штету имао, кад бих којој школи послао дојакошњих 9 бројева и даље слао, а кад би која школа лист вратила, или га не би хтела платити. Но уздајући се у Вас, нећу више да премишљам.

Ја Вас даклем молим, да ми што пре пошљете списак школа Вашег округа, а мој ће администратор одмах послати свима све дојакошње бројеве. (Мој је администратор Анка, и то изврсно тачан администратор и експедитор).

Па онда Бог Вам а душа Вам!

Како сте Би са здрављем?

Како Ваша добра г. супружница, — јели се што мало угојила?

Примите срдачан поздрав од нас свију

Са поштовањем
Чика Јова

Овде Вам прилажем признаницу на послату претплату? — А добијате ли тачно еземплар „Невена“, који као почасни егз. шаљемо свима школ. Надзорницима?

„Загреб 3./16. августа 1900.
77/2

Поштовани господине и пријатељу!

Данашњом поштом примио сам послатих 192 динара, као цену „Невена“ за 24 школе Вашег подручја, а за годину 1899/1900. — Хвала Вам на пријатељском труду и заузимању.

Свих 24 комплета предајем данас на пошту. Кад бих свакој школи обашка слао и на сваки пакетић потребне марке прилепио, стало би ме преко 6 фор. Ал код мене се десио Ваш колега Јов. Максимовић (:Браца Јова:), па по његовом савету шаљем целу пошиљку, раздељену у три пакета на Вас у Ниш. Тако ће ме знатно јефтиније стати, а Ви имајте доброту, да преко среске канцеларије свакој школи своје доставите. Да Вам олакшам труд, за сваку је школу дошао засебан омот, на коме је и дотична адреса.

Ако би[сте] ту каква трошка имали, изволите ми или одмах јавити, да Вам то накнадим, или одбите од догодишње претплате (:ако је буде:).

Можда ће Вам требати засебна признаница, зато Вам је овде прилажем.

Молим Вас да останете и од сад пријатељ „Невену“, — ако мислите да то заслужује.

Срдачан поздрав Вама и госпођи.

Са поштовањ[ем] и поздравом

Чика Јова“

Са доста вјероватноће се може закључити да је писмо из Беча 1882. године први Змајев контакт са Чутурилом. На то упућује начин опхођења и ословљавања („велепоштовани господине“ „Господар ме упутио да се обратим Вама“, уз поздрав потпис „др. Ј. Јовановић“). У писмима из Загреба опхођење је много интимније („Драги госп. Стево“, „пријатељу“... и у потпису „Чика Јова“). Познанство је прерасло у пријатељство испуњено међусобним повјерењем, узајамношћу и поштовањем. Упоређивањем датих писама готово са сигурношћу се може констатовати да је између бечког и загребачких писама било узајамне преписке Змаја и Чутурила. У прилог оваквом закључку иде и један доста шкрти, али значајан податак који је објавила Чутурилова унука Јасна: „Стекао је у животу много пријатеља и побратима. Међу њима су били Симо Матавуљ и Јован Јовановић Змај...“²

² Јасна Чутурило: *Животни пут Стева Чутурила, Годишњак Цетињске гимназије* бр. 2, 1970, 45—52.

Чутурило је и на Цетињу оставио велики број личних пријатеља и поштовалаца са којима се и после одласка дописивао. Сигурно је и њих имала у виду Јасна Чутурило кад је изрекла наведену мисао.

Branko Brnović

THREE OF ZMAJ'S LETTERS TO STEVO ČUTURILO

Summary

The author presents three letters written by Jovan Jovanović Zmaj to Stevo Čuturilo.